

Posudek bakalářské práce PaedDr. Romana Vojtechovského
Porovnanie podoby znakovkej zásoby českého znakového jazyka a slovenského znakového jazyka preoblasť: rodina

PaedDr. Vojtechovský zaměřil v bakalářské práci pozornost na oblast, kterou lingvistika (zvl. lingvistika antropologická v širokém slova smyslu včetně tzv. etnověd) vidí ve vztahu s kulturou a „světovým názorem“ uživatelů různých jazyků; zúročil přitom znalost dvou jazyků znakových, českého a slovenského, a věnoval se porovnání jejich slovní zásoby pojmenovávající členy rodiny.

Velká část (s. 36-182) obsáhlé práce (celkem má 215 stran) prezentuje výsledky autorova výzkumu a je vlastně soupisem znaků českého a slovenského znakového jazyka (získaných excerpací / elicitací) a jejich porovnáním. Jistě by bylo možné uvažovat o tom, do jaké míry metodika užitá při zpracování a na vyhodnocování materiálu mohla ovlivnit výsledky výzkumu, zda by bylo možné vyhodnocovat materiál ještě jinak než v opoře o zvolená kritéria apod. – to ale nechme stranou.

Materiálovou část práce předchází tři kapitoly, dvě jsou věnovány obecnějším otázkám, jedna autorovu výzkumnému projektu. K nim mám několik poznámek, prosila bych o jejich ujasnění při obhajobě.

K práci s jazykovým materiálem:

- Rozsah diplomantovy práce s materiálem je samozřejmě třeba ocenit, stejně jako jeho pečlivé zpracování. K materiálu získanému elicitací přitom nemá čtenář přímý přístup, materiál je mu prezentován jen zprostředkovaně. K znakům získaným excerpací (obdivuhodného množství slovníků a „slovníků“ českého a slovenského znakového jazyka) alespoň jednu otázku (vyvolanou srovnáním autorova výčtu lexémů, s. 26, se Slovníkem znakové řeči Gabrielové, Paura a Zemana): z čeho autor při soupisu lexémů vycházel? Z českého hesláře? V něm ale není zařazeno heslo „manželka“ ani „vnučka“ (autor je uvádí). Z vyobrazení znaků, resp. z jejich popisu? To bych prosila při obhajobě ujasnit. A vyřadil autor ze svých úvah i některé excerpované znaky, tak jak to udělal se znaky elicitovanými? K tomu srov. na s. 32 informaci o tom, že z výzkumu byl vyřazen ten (elicitovaný) materiál, kdy se (například) k znaku SESTRA přidal znak DIEVČA. Chtěla bych tedy znát konkrétní důvody, které k vyřazení vedly, a zda byly vyřazeny i znaky obdobného typu získané excerpací.

- Problému intuitivního „určování“ motivovanosti si je autor dobře vědom. Bylo by motivovanost možné „určovat“ jinak než intuitivně? K tomu ještě: Motivovanost popisovaná na s. 42, tj. *fonologická zmena od lexémy českého ZJ (obr. č. 14)*, je očividně jiného typu než motivovanost popisovaná např. na s. 38 (*naznačuje šatku a uzol pod bradou*). Mohl by diplomant při obhajobě vysvětlit, co motivovaností rozumí, a mohl by dva typy „motivovanosti“ nějak rozlišit? A mohl by vyložit, v čem spočívá ona „fonologická změna“?

- Na základě čeho stanovil autor hypotézu, že většina znaků českého a slovenského znakového jazyka z oblasti rodina je arbitrární? Tomu moc nerozumím, zvl. ve vztahu k intuitivnímu „určování“ motivovanosti v průběhu zpracovávání materiálu.

- Zajímalo by mne, z jakých důvodů někteří informanti požadované znaky neprodukovali. Neprodukovali nic? Neprodukovali jen nějaké konkrétní znaky (třeba pojmenování členů širší rodiny), nebo neprodukovali jeden konkrétní znak? Měla by být „neprodukce“ zpracována ve shrnutí výzkumu?

- Tabulka na s. 183 informuje o tom, které znaky byly excerpovány, a nebyly elicitovány. Proč není uvedena také tabulka informující o tom, které znaky byly elicitovány, a v excerptech se neobjevily? Takové případy nenastaly? Může nám to diplomant sdělit při

obhajobě? Mohl by podat příklady konkrétních znaků z obou skupin (tj. excerpovaných a neelicitovaných a elicitovaných a neexcerpovaných)?

Ještě jedna otázka nakonec. Proč byla (na obrázcích sloužících k elicitaci) užitá „kačeří rodina“? Jsou rozlišující znaky jejích členů (např. otec X dědeček) dost zřetelné?

K obecnějším otázkám:

-Není mi úplně jasné, co autor rozumí „jazykovou povahou“ získaných znaků (ta je v práci zmiňována opakovaně). Na s. 7 se píše o tom, že získané znaky autor analyzoval z hlediska jejich frekvence, motivovanosti, jazykové povahy a vlivu českého a slovenského jazyka. Rozumím-li tedy formulaci dobře, jeden aspekt analýzy by měl být zaměřen na „motivovanost“, další na „jazykovou povahu“ (viz také charakteristiky jednotlivých znaků). Ovšem v charakteristice jednotlivých znaků (a také např. na s. 24) oba tyto aspekty svým způsobem splývají – v rámci kolonky „jazyková povaha“ je daný znak charakterizován právě jen se zřetelem k (různým stupňům) vizuální motivovanosti vs. arbitrárnosti. Prosím tedy o vysvětlení, jak označení „jazyková povaha“ rozumět a v jakém je vztahu s „motivovaností“.

Další poznámky sledují chronologii autorových výkladů:

- Na počátek „skutečného výzkumu“ slovenského znakového jazyka (s. 12) klade autor výzkum nepřímých pojmenování (Vojtechovský, Holubová). V této souvislosti prosím o vysvětlení, co autor rozumí „skutečným výzkumem“, do jaké míry se tento výzkum inspiroval zpracováním nepřímých pojmenování v českém znakovém jazyce – a v čem se od něj (metodologicky například) liší.

- Na s. 15 i jinde v práci se opět (tak jak tom bývá v bakalářských pracích obvyklé) pracuje s poznatky odborné literatury „přecezenými“ předchozími bakalářskými pracemi, popř. jinou literaturou. Například: na Johnstona se odkazuje prostřednictvím Mladové (s. 15), podobně se „skrže“ Mladovou cituje (na s. 18) Brennanová, názory Klimy a Bellugiové se (na s. 22) předkládají ještě více zprostředkovaně: Tarsciová < Boyes Braem (jméno uvedeno chybně) < Klima – Bellugi, na s. 38 se pak původní zdroj ani neuvádí a odkazuje se na „teorii“ Slánské Bímové – Okrouhlíkové.

- Na s. 18 se k termínu konverze v závorce uvádí (s odkazem na bakalářskou práci Matuškové) „změna významu“. To je očividně ekvivalent v lingvistice neobvyklý – a výrazu konverze se zde navíc připisuje jiný význam než v citátu na s. 17. Prosím tedy diplomanta, aby pojetí konverze při obhajobě ujasnil – a to i s přihlédnutím k charakteristice toho způsobu rozšiřování slovní zásoby, který za konverzi považuje, tj. (s. 19), když *lexéma českého ZJ KORUNA na hlave sa rovnako používa ako KORUNA – peniaze*.

- Ze s. 20 (podobně na s. 192) bych prosila vysvětlit obsah termínu *asimilačná prezentácia hlások pomocou pomocných artikulačných znakov* - jde mi zvl. o pojem/termín „asimilace“. V čem se obsah tohoto termínu liší od obsahu obvyklého, kdy se asimilací (srov. např. ve slovníčku Čermákové), rozumí „spodoba, akustické ... sblížení obv. sousedních hlásek, resp. taková poziční změna zvl. jedné hlásky pod vlivem druhé...“)? Co se – v diplomantově pojetí – v tomto případě „připodobňuje“ čemu?

- Ujasnění by si zasloužily také výklady o znaku (s. 21 an.). Při vymezení typů znaků se autor opírá o Ondruše-Sabola a o Čermáka. Žádný z nich ale nepracuje s pojmy/termíny znak + zastupovaná skutečnost, tj. s dvojicí, kterou užívá diplomant: Čermák užívá „forma“ – „denotát“, Ondruš-Sabol pak „označující materiál“ – „označená vec“, příp. „označující – označené“ (to ostatně přejato i v bakalářské práci v citátu na s. 21). Mohl by autor ujasnit, z jakého pojetí znaku tedy ve své klasifikaci vychází – a proč?

- Ne úplně rozumím výkladům o polysémii znaků (s. 186 an.). Mohl by to diplomant při obhajobě objasnit - zvl. pokud jde o významové vztahy, které jsou mezi polysémními

pojmenováními ustavené? Jak by zpracoval (ve slovníku) heslo takto polysémního znaku? Co by byl význam základní, a co významy druhotné? Na základě čeho by se vydělily?

Práce je pečlivě zpracována, jen zcela výjimečně se objevují problémy typografické nebo stylizační nebo věcné chyby (např. v seznamu literatury Braem namísto BoyesBraem); úroveň slovenštiny si netroufám posuzovat, ale na s. 22 by jako ekvivalent k „transparentní“ nemělo být „prehľadné“, ale „priehľadné“.

Práci kol. Vojtechovského považuji za cennou i proto, že shromažďuje materiál pro další úvahy. Jen namátkou: Jistě by bylo možné uvažovat o tom, proč (viz s. 7) je ve slovnících zachyceno jen označení členů užší rodiny – diplomantovo vysvětlení, že autoři slovníků se (s. 28) zaměřili pouze na nejvíc frekventované znaky, a proto označení členů širší rodiny abscentuje, není příliš přesvědčivé – tomu nasvědčuje i podoba ekvivalentů českých výrazů teta, strýc, vnuk (např. v prvním slovníku české znakové „řeči“ - Gabrielová, Paur, Zeman), tj. „strýc = příbuzný + mužský rod, teta = příbuzný + ženský rod, vnuk = slož. syn, vedoucí a muž. nebo žen. rod“. Nabízí se i další oblasti úvah, k nimž zpracovaný materiál vybízí. Nad lexikálními rozdíly (mezi dvěma znakovými jazyky, mezi znakovým jazykem a příslušným jazykem mluveným) by bylo možné uvažovat např. také o příp. různé kategorizaci příslušné části prostředí, zvažovat by bylo možné, jak jsou znaky označující členy rodiny vhodnými vs. nevhodnými znaky pro komponentovou analýzu – a zda by tato analýza mohla nebo nemohla něco říct o tom, jak příslušníci kulturních komunit neslyšících jazykově strukturují svou zkušenost a co je v kultuře neslyšících kulturně důležité (srov. např. aspekt pohlaví jako distinktivní komponent terminologie v české kultuře, tj. bratranec/sestřenice, a oproti tomu v kultuře anglicky mluvících zemí - cousin). Pro úvahy tohoto druhu shromáždila bakalářské práce rozsáhlý materiál.

Závěr:

Bakalářská práce PaedDr. Vojtechovského je velmi solidní materiálovou prací, která zachycuje jeden okruh znaků dvou sousedících znakových jazyků, shrnuje vztahy mezi nimi a poskytuje rozsáhlý materiál k dalším úvahám. Pro českou lingvistiku znakového jazyka je práce zároveň příspěvkem k poznání rozrůzněnosti českého znakového jazyka, a to i pokud jde o jeho vztah k jazyku většinovému. Bakalářskou práci jednoznačně doporučuji k obhajobě.

Alena Macurová

7. února 2012

Návrh klasifikace: výborně (po ujasnění všech v práci neujasněných otázek)